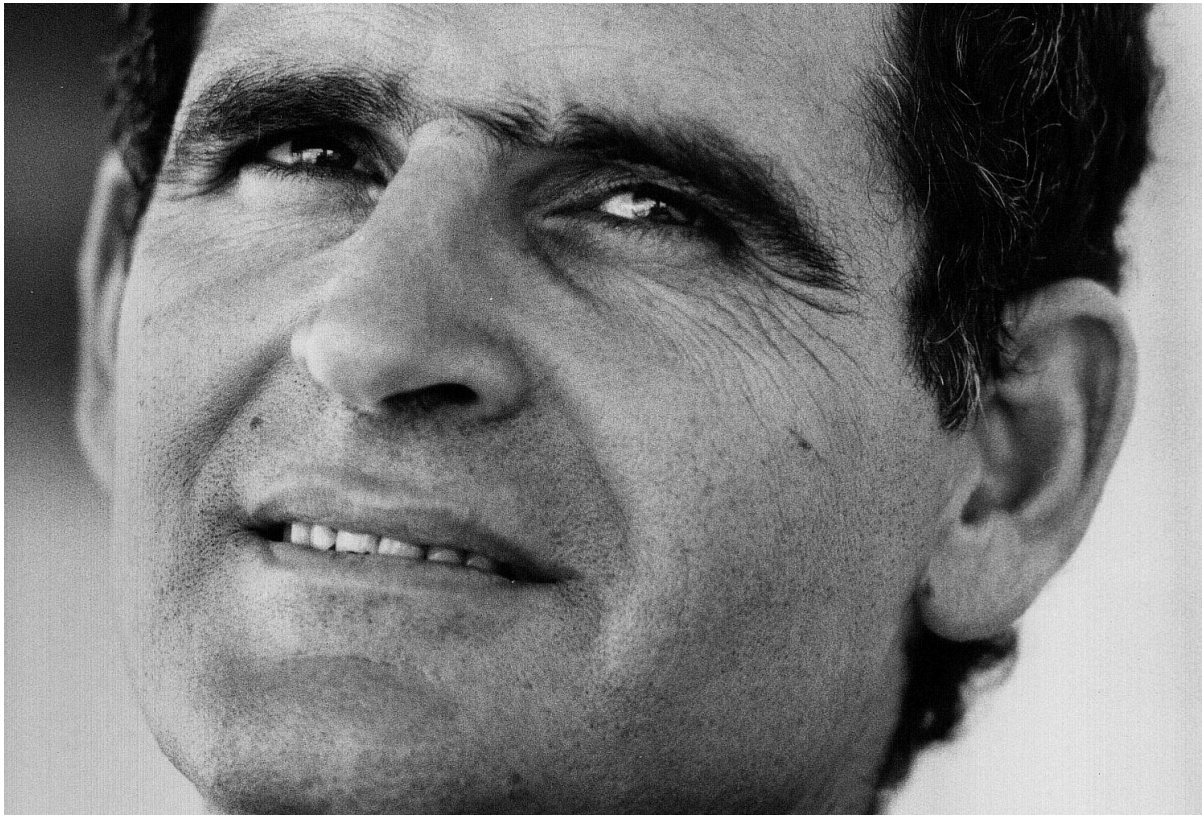


"חשבתי שאטוס לדמשק ואעשה שינוי". אודי אדיב והמהפכה שלא היתה

אודי אדיב חשב ששותפות עם ארגונים פלסטיניים תוכל להביא מהפכה סוציאליסטית במזרח התיכון. בספר שיצא בימים אלה הוא מסביר למה הגיע למסקנה הזו, ואיפה טעה

מאת: שמשון ביכלר ויהונתן ניצן 30.8.2023



הרגיש שבשמאל הרדיקלי רק מדברים, ורצה לעבור לשותפות עם הארגונים הפלסטיניים. אודי אדיב אחרי שחרורו מהכלא, 1985 (צילום: משה שי / פלאש 90)

בליל חורף קר של שנת 1972 פרצו כעשרים אנשי שב"כ ומשטרה לדירה בהדר הכרמל בחיפה ועצרו את אודי אדיב וחברתו, לאה לשם. כך נפתח ספר הזיכרונות של אודי אדיב, "המהפכה שלא היתה" שיצא לאחרונה לאור בהוצאת "פרדס".

המעצר היה תחילתה של פרשה שהגיעה לשיאה במשפטים שנערכו לחברי "**הרשת היהודית-ערבית**", שבסופם נמצא אדיב אשם בין השאר בבגידה ובריגול, ונשלח למאסר ממושך של 17 שנה. המאסר קוצר מאוחר יותר ל-12 שנה.

<<לאומיות מעבר לציונות: מה אפשר ללמוד מהיהודים הקומוניסטים בפלסטין

התקשורת כיסתה בהרחבה, שלא לומר ניפחה מאוד, את הפרשה. התקשורת היתה בנויה אז מעיתונות כתובה, מפלגתית ו"לא מפלגתית"; שלוש תחנות רדיו בבעלות ממשלתית ישירה; וערוץ טלוויזיה ממלכתי אחד פטריוטי

גאה, שנאשם תדיר על ידי מפלגות הליכוד, המתנחלים והחרדים ב"שמאלנות". אבל במקרה זה נוצר לראשונה בישראל קונצנזוס חמים מימין וממה שכיננו אז שמאל: אדיב וחבריו הינם סמל של אויבי העם, אוהבי ערבים וקומוניסטים, תוצאה של החינוך המתקדם כביכול בקיבוצים השמאלנים, "תלויים מערכי היהדות" וסובלים מ"שנאה עצמית". נטען גם שמקור הרעה הוא תנועת "מצפן" הבוגדנית, שממנה צמחו העשבים השוטים.



השיחה מגיעה אליך

רוצה לקבל את מיטב הסיפורים של שיחה
מקומית ישר למייל?

הניוזלטר השבועי שלנו הוא התשובה
בשבילך.

שם מלא



כתובת האיימיל

עד מהרה הפך המשפט למסע הסתה נגד כל מי שהעז למתוח ביקורת על מדיניות הכיבוש וההתנחלויות שהובילה אז ממשלת מפלגת העבודה, כל מי שהטיל ספק בהיסטוריה הציונית הרשמית, והזכיר חלילה את קיומה של האומה הפלסטינית או על רמז לצורך להידבר עם נציגי התנועות הפוליטיות הפלסטיניות.

במסגרת ליבוי ההיסטוריה וההסתה, הופצו גם שלל ידיעות כוזבות. ב"ידיעות אחרונות" סופר שחברי הרשת "זממו לרצוח את שר הביטחון"; ב"מעריב" נכתב שהם צברו מאגרי נשק ותחמושת, ושאדיב ביקר לא רק בדמשק, אלא גם בקהיר; בערוץ הראשון נאמר הם "התאמנו בנשק לקראת מהפכה", אולי כי לא הם ולא אנשי השב"כ התמצאו בטקסטים המרקסיסטיים, שבהם נכתב רבות אודות "מהפכה פרולטרית".



ראוי להוקיר את המו"ל דוד גוטסמן, בעליה של "פרדס", על שהוציא לאור את הספר. בשנים האחרונות "פרדס" היא אחת ההוצאות לאור הבודדות שמסתכנת בפרסום ספרי איכות



אודי אדיב

המהפכה שלא הייתה

רדיקליים, בשוק הולך ושוקע של קוראים.

הספר חצוי לשניים, כחיי המחבר: לפני המעצר ואחריו. לכאורה הוא נכתב כאפולוגטיקה הבאה להסביר, כלשונו, "כיצד התגלגלו כך הדברים שלמרות כוונותי הטובות והפעילות שלי במסגרת ארגון מרקסיסטי, שקרא לפועלים משני העמים להיאבק יחד למען הקמתו של משטר חברתי צודק ושוויוני, הפכתי ל"אויב הציבור".

מצד שני, כמו "הבוגד המתיוון" פלביוס בן-מתתיהו – שאילולא ספריו היינו נותרים בחשכת הכזבים מתוצרת הכנסייה הרבנית לגבי המרד ברומאים – אודי אדיב מציג היסטוריה פוליטית אלטרנטיבית להיסטוריוסופיה הציונית של ישראל, בעיקר של מה שמכונה הציונות הסוציאליסטית. היא יכולה לעניין את מי שמבקשים להתפכח מן התרכובת בין גזע לדת ניאו-ליברלית, את מי שעדיין לא התייאשו כליל משינוי המשטר הישראלי.

על רקע ה"מהפכה" שהימין הניאו-ליברלי והגזעני-חרדי מנהל בימים אלה, מעניין לקרוא על מי שניסה להסיט את ישראל מהמסלול שהביא אותה למצב הנוכחי.

לא סיפור ליניארי

אדיב לא מספר את סיפורו באופן ליניארי. יש קפיצות בעלילה, דמויות מופיעות ונעלמות, אירועים נקטעים והרהורים נמוגים. אולם מבחינה זאת הוא מתאים היטב לצעיר הפוליטי בן זמננו, הפוסט מודרני. הוא יכול בקלילות למצוא את דרכו בקולאז' הזה של דמויות, חוויות וקטעים קופצניים, וירגיש חופשי לבנות לעצמו בדרכו את המהות השלמה. בתמציתו, זהו סיפור על מסע פוליטי ארוך של מהפכן המחפש את דרכו, עד להיותו ל"אדם המכיר עצמו".

אדיב גדל בגן שמואל, קיבוץ של "השומר הצעיר", שהיה בעיניו כקייטנת נעורים שלווה והרמונית. לפי תיאורו, הקיבוץ עיצב את תודעתו כסטיליניסט-ציוני, על פי המודל שרווח בשנות החמישים והשישים. הוא קרא בשקיקה את ספרי הנעורים הסובייטיים המתורגמים שהפיצו "ספריית הפועלים" ו"הקיבוץ המאוחד", והתחנך לאורם של "אנשי פנפילוב" ו"הדון השקט", וביקורת חברתית או הרפתקאות כמו "עלובי החיים" ו"בת מונטסומה".

כבר בנעוריו, כותב אדיב, הוא החל לתהות על הסתירות שנתגלו לו בין אידיאות החירות והמאבק המעמדי, שמחנכו הרבו להטיף להן, לבין המציאות הציונית הקולוניאלית בכפרים הפלסטיניים השכנים, שהיו נתונים לממשל צבאי ולבידול פוליטי.





התחנך על ברכי הסטליניזם של מפ"ם. משאית של מפ"ם במצעד ה-1 במאי 1949 בתל אביב (צילום: הנס פיין / לע"מ)

הסתירות התעצמו עם שובו ממלחמת יוני 1967, שבה השתתף בכיבוש ירושלים הערבית. ככל שהתברר לו ולחבריו המעטים שישראל מבצרת את הכיבוש, והחברה והמשטר בישראל משנים את צביונם לעבר מה שהם נעשו היום, אדיב מעיד שלא יכול היה לעמוד מנגד, וחפץ דרך פוליטית חדשה. משום שגילה שרוב חברי הקיבוץ הסוציאליסטים התנגדו לפעילות שלו נגד הכיבוש, הוא נאלץ בסופו של דבר לעזוב את הקיבוץ.

"מאוחר יותר שאלתי עצמי לא פעם, כיצד מנהיגיה המרקסיסטים של מפ"ם – אותם המנהיגים שביקרו בכל לשון את בּוֹבֵל, את קאוטסקי ואת ברנשטיין, מנהיגיה של הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית, שבגדו בסולידריות הפועלית ותמכו במדיניותה המיליטריסטית של ממשלתם במלחמת העולם הראשונה – הפכו להיות בן לילה 'סוציאל-פטריוטים' כמוהם!", הוא כותב.

במקום אחר הוא מוסיף: "אותם חברי הקיבוץ, שעד מלחמת 1967 האמינו ורצו כמוני להביא ישועה לעולם... שחיפשו גשר בין ציונות ובין לניניזם וטענו כי יש להוסיף ולקיים את האוריינטציה על הקומוניזם... הלכו ונסחפו בזרם המיליטריסטי הלאומני ונטשו בן לילה את חזונו המרקסיסטי המהפכני".

"נוכחתי שפעילי 'מצפן' אינם ממהרים לשום מקום ומחכים למעמד הפועלים הישראלי שייצא למהפכה. אני רציתי 'מהפכה עכשיו'"



לפי אדיב, המהפך הפטריוטי בקרב חברי "השומר הצעיר" לא נבע מהאכזבה מ"אחוות העמים" המעמדית, ולא מיחסיהם הצבועים עם הפלסטינים שנותרו בישראל לאחר 1948, אלא בעיקר משברון אמונתם העיוורת בברית המועצות. הם כעסו על כך שברית המועצות "בגדה" בישראל, וגילו לפתע שהם חיו באשליה, והיו בסך הכל כלי

משחק במאבק בין המעצמות.

מצפן לא היתה מספיק רדיקלית

אדיב עזב את הקיבוץ והצטרף ל"מצפן". בסוף שנות השישים ובתחילת שנות השבעים, רק קומץ של קבוצות פוליטיות פעלו בשוליים החוץ פרלמנטריים נגד משטר הכיבוש. "מצפן" היתה הבולטת שבהן – ארגון סוציאליסטי רדיקלי ומגובש יחסית, שהוקם על ידי פעילים שפרשו בתחילת שנות השישים מהמפלגה הקומוניסטית הישראלית, אחרי שהגיעו למסקנה שהרטוריקה המהפכנית של המפלגה אינה אלא מסווה לצייתנות לאינטרסים של המעצמה הסובייטית.

הקבוצה עסקה בפעילות אינטנסיבית נגד הכיבוש, נגד הברית הצבאית עם ארה"ב, נגד המשטר הכלכלי-פוליטי בישראל שמדיר את המזרחים והפלסטינים, ולמען מהפכה סוציאליסטית של מעמד הפועלים במזרח התיכון. חברי הקבוצה יזמו מחקרים וארגוני כנסים שעסקו בהיסטוריוגרפיה (אנטי) ציונית אלטרנטיבית, ברוח המרקסיזם הרדיקלי החדש שנשב בעולם המערבי אחר 1968. אף שהקבוצה היתה קטנה יחסית במספר פעיליה, המפלגות הציוניות חששו מהשפעתה המרעילה על בני הנוער.

אולם אדיב מספר שעמד על סתירה שבין סיסמאות המאבק המעמדי לשחרורו של הפרולטריון המטפיזי בקווי הייצור התעשייתי שבישראל, לבין המאבק הממשי הפלסטיני לשחרור מעול הכיבוש. עד מהרה הוא מאס בוויכוחים הפוליטיים שהתנהלו במפגשים השבועיים ב"מצפן".



ראה את עצמו מזוהה עם החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין. מזכ"ל החזית הדמוקרטית נאيف חוואתמה (במרכז) במוסקבה ב-2017 (צילום: מועצת העם הרוסית CC BY 4.0)

"פעילותנו העיקרית היתה למכור את העיתון של 'מצפן' (בעברית) בנצרת ובכפרים הערביים, ומדי פעם הפגנות במקומות שונים", הוא כותב. ובהמשך: "נוכחתי שפעילי 'מצפן' אינם ממהרים לשום מקום ומחכים למעמד הפועלים הישראלי שישתחרר מהאידיאולוגיה הציונית ויציא למהפכה. אני, בניגוד להם, רציתי 'מהפכה עכשיו',

וטענתי כי מעמד הפועלים היהודי הוא מעמד פריבילגי, הנהנה כחלק מן החברה הישראלית מהתמיכה האמריקאית. האמנתי שעלינו ליצור קשר עם ארגוני השמאל הפלסטיניים ולהיאבק עימם יחד".

תוך זמן קצר הוא וכמה מחבריו פרשו מ"מצפן", שהיה בעיניהם איגוד של "קומוניסטים של סלון", והקימו את קבוצת "מאבק". לאחר מכן פרש גם ממנה, והשתתף בהקמת "החזית האדומה". הפרישה התרחשה בעקבות אחת משיבות "מצפן" ב-1970, שבה הציע אדיב לשתף פעולה עם ארגונו של נאסף חוואתמה, "**החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין**", ונתקל בסירוב נחרץ של רוב חברי "מצפן" לכל קשר עם מאבק מזוין.

צ'ה גווארה במזרח התיכון

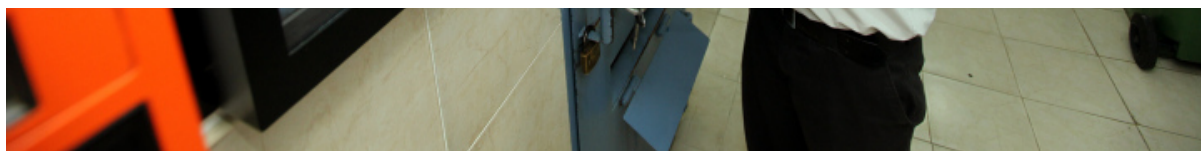
אדיב האמין במהפכות נוסח העולם השלישי, שיהיו מבוססות על התקוממות הכפר נגד העיר. הדרך למהפכה, לדעתו, היתה כרוכה בהשתלבות במאבק של התנועה הלאומית הפלסטינית, שהיתה בעיניו הנושאת העיקרית של המהפכה במזרח התיכון – מהפכה שתוביל להריסת המשטרים השמרניים הנשענים על האימפריאליזם האמריקאי. הסתירה הובילה אותו, אם כן, לגלגולו הבא: מאויסט נוסח צ'ה גווארה. מכאן כבר היתה סלולה הדרך לחיפוש אחר חברים חדשים למאבק מזוין.

"חשבתי שהצטרפות שלנו למאבקם של הפלסטינים תשכנע אותם לכוון את המאבק כנגד מוסדות השלטון וסמליו", כותב אדיב. "כך יפקחו עיניו של הציבור הישראלי, והפועלים הישראלים יבינו שמאבקם של הפלסטינים אינו מכוון נגדם, אלא נגד השלטון שמדכא גם אותם".

אלא שכדי לעסוק בפוליטיקה מחתרתית שכרוכה במאבק אלים, יש צורך במיומנות שאינה נרכשת מספרי הגות מרקסיסטיים. יש צורך בארגון יעיל בעל מסורת, ובניסיון מצטבר נגד חדירת פרובוקטורים. כל אלה חסרו לבן הקיבוץ, שהתנהל בשאננות והיה מצויד בשפע ביטחון עצמי.

אדיב וחברו לקבוצה דן ורד מצאו עצמם נוסעים לבירות, ומשם לדמשק, כדי לפגוש פעילים בארגונים צבאיים פלסטיניים. אולם במקום שותפות עם ארגונים פלסטיניים הרוצים מהפכה במזרח התיכון, אדיב מצא עצמו נתון ככלי משחק בידי שני ארגוני טרור, האמונים על שמירת הסדר המדיני וצייתנותם של ילידי המזרח התיכון: המודיעין הצבאי הסורי והשב"כ הישראלי.





השופט המתנחל והאסיר הפלסטיני ישבו יחד באותו כלא. כלא רמלה, 2012 (צילום: משה שי / פלאש 90)

הסתבר ש"לוחם החירות" הפלסטיני, חביב קהוואג'י, שעמו ניהלו אדיב וחבריו שיחות מהפכניות לכאורה, היה למעשה לאומן פן-ערבי אשר שימש כסוכן כפול (ואולי משולש): לכאורה נציג פת"ח המעוניין בשיתוף פעולה עם ישראלים, למעשה שכיר חרב של המודיעין הסורי החותר להפעיל רשת מרגלים בישראל. מצד שלישי כבר ארב לטרפו השב"כ, שידע משום מה על כל תנועותיו של אדיב, וחתר בשיטתיות להפוך את המקרה שלו ושל חבריו למסע הרתעה והסתה נגד כלל מתנגדי הכיבוש, ובעיקר נגד השמאל האנטי-ציוני.

לאחר שאדיב נכנס לכלא, הוא הגדיר עצמו מחדש, הפעם כלניניסט, שכן ראה עצמו מזוהה עם ארגון "החזית הדמוקרטית", שעל פי אמונתו אז שילב את המאבק הלאומי עם המאבק המעמדי. כדרכו לקח זאת ברצינות תהומית, עד כי, לפי דבריו, נפרד מחברתו-אשתו סילויה, משום שהיתה טרוצקיסטית ולא היתה מוכנה להזדהות עם עמדתו הפוליטית החדשה.

מכל מקום, המקום היחיד שבו הוא הצליח בסופו של דבר לפגוש ולנהל דיאלוג גלוי עם חברי "החזית הדמוקרטית" היה בעת ישיבתם המשותפת בכלא.

חברים מוזרים לכלא

כלניניסט קשוח, לא תמצא בספרו של אדיב תלונות על הזמן שעשה בכלא. אף שעבר ללא ספק חוויות קשות במעצר ובכלא, עיניים, חקירות, תאי צינוק ותאי איקסים, התנכלויות מצד הסוהרים והאסירים הפילייליים, עליית החמאס והאסלאם בקרב האסירים הפלסטינים, הוא כותב על כך במרומז ובאיפוק.

אחד הסיפורים המשעשעים הוא על יוסף, חברו לתא, האסיר הפלסטיני הראשון שנגזר עליו עונש מוות והוחזק במשך כשנה כבול ברגליו בתא נידונים למוות עד שעונשו הומר למאסר עולם. מי שגזר עליו דין מוות היה השופט הצבאי (במיל.) יהושע בן-ציון, תומך ותורם נלהב של "גוש אמונים" ומראשוני הזן הימני-דתי רדיקלי של היום.

בן ציון היה גם בעליו של "בנק א"-י-בריטניה", וכחמש שנים אחרי שגזר גזר דין מוות על יוסף, הוא הורשע בגניבת 47 מיליון דולר (של אז) מלקוחותיו, כספים שנעלמו ולא נמצאו מעולם. בית המשפט הכריז עליו כגנב בגדול ביותר בתולדות הבנקאות הישראלית, ודן אותו ל-12 שנות מאסר. וכך מצאו עצמם יוסף הטרוריסט ובן-ציון הפטריוט כלואים יחדיו כאסירים מן המניין ברמלה. אבל לא לדאוג: יהודי לא כולא יהודי. מיד אחרי שעלה לשלטון ב-1977, חילץ מנחם בגין את ידידו הפטריוט מן הכלא. "מטעמי בריאות" כמובן.





החליף את צ'ה גווארה כמודל שלו. נשיא צ'ילה סלבדור איינדה בגרפיטי בעיר וולפראיזו, 2008 (CC BY SA 3.0)

כאן ראוי לציין שבתי המשפט בישראל נקטו מאז ומעולם סלחנות כלפי טרוריסטים מהימין – מהפצצה שהניח **דב שילנסקי** במשרד החוץ ב-1952, דרך רצח קסטנר ועד ארגון הטרור היהודי והפוגרומים בכפרים פלסטינים בימים האלה. השלטונות העלימו עין, קיצרו תקופות מאסר, העניקו חנינות. לעומתם אדיב, למרות כל הרעש התקשורתי, לא עסק בפועל בטרור, לא נמצאו אצלו ואצל חבריו נשק או ציוד חבלה. הוא וחבריו לא רצחו, לא הפקיעו אדמות, ולא הרסו בתים או הטילו מורא. הסכנה מצידם היתה שונה: מגה-פיגוע היה מתחולל ביסודות המדינה הציונית, אילו הם היו מצליחים לשתף פעולה עם קבוצות פוליטיות רדיקליות במזרח התיכון.

הפרויקט הבלתי גמור של הנאורות

לאחר שחרורו מן הכלא ולימודי דוקטורט בלונדון, אדיב תפס עד כמה המשטר הגלובלי החדש עומד בסתירה לתודעה המהפכנית הישנה. הוא הפך לסופיסט: "כלקח של כישלון הניסיון המהפכני שלנו, המאסר והישיבה ארוכת השנים בכלא ונפילתו של הגוש הסובייטי, הבנתי שלא די בתורה המרקסיסטית, במעמד הפועלים ובשירת 'האינטרנציונל' כדי לשנות את העולם", הוא כותב. "...זהו אפוא, הלקח שלי ושל המהפכנים בני דורי, שנכחו לדעת שלא המהפכה הרוסית הביאה את הקידמה והחירות האנושית, אלא 'הפרויקט הבלתי גמור של הנאורות', כפי שהוא בא לידי פוליטי בסיסמתה של המהפכה הצרפתית: חירות, שוויון ואחוזה.

"בדיעבד, כחוכמה לאחר מעשה, ניתן לראות עד כמה היה זה מוטעה לחשוב שאקום בוקר בהיר אחד, אשאיר הכול מאחורי, אסע לביירות ולדמשק ואשנה את העולם... אף על פי כן, אני עדיין מאמין באפשרותו וחובתו של האדם לשנות את העולם".

כפי שהוא מעיד על עצמו, הוא נטש את המחשבות על שיטות מהפכניות מלמעלה, אוונגרד מהפכני או כל דרך אחרת להשלטת מהפכה. את מקום צ'ה גווארה תופסת בסוף הספר דמותו של סלבדור איינדה, נשיא צ'ילה שניסה לבנות מלמטה סוציאליזם דמוקרטי, תוך כיבוד הפלורליזם התרבותי והאידיאולוגי של העם הצ'יליאני.

לאחר מעשה, ממבט רטרוספקטיבי של עשרות שנים, קל למבקרים כמונו לכתוב כי הדוקטרינה המרקסיסטית לא רק שימשה מכשיר להשתלטות אוליגרכיות רודניות על העולם בשם "שחרור הפועלים", אלא גרמה לאשליות אינטלקטואליות אוויליות. אחת מן האשליות שנפוצו בסיסקיז היתה שקבוצה קטנה, החמושה בכתבי מרקס

ונאומי קסטרו, תצליח להילחם במארג ענק של מעצמות, צבאות, משטרות חשאיות, קבוצות הון בינלאומיות, פירמות נפט ונשק וכנסיות מבוצרות, אסלאמיות ורבניות.

אבל למרות הכל, הסיפור של אודי אדיב והמהפכה שלא היתה הוא סיפור טוב, שיכול לשמש בסיס טוב לחיפוש המהפכה ממקורות אחרים.

שמשון ביכלר ויהונתן ניצן הם מרצים בכלכלה-פוליטית באוניברסיטאות ובמכללות בישראל ובקנדה